

<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

3. Кримінально-виконавчий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T031129.

4. Про затвердження Інструкції про порядок розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі, Положення про комісію з питань розподілу, направлення та переведення для відбування покарання осіб, засуджених до позбавлення волі: Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 16 грудня 2003 р. № 261 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/z1270-03>.

5. *Богатирьов І.Г.* Кримінальні покарання, не пов'язані з позбавленням волі (теорія і практика їх виконання кримінально-виконавчою інспекцією): Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. – К., 2006.

6. *Гуцуляк М.Я.* Поняття та зміст принципів кримінально-виконавчого права // *Наук. вісник Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ.* – 2007. – № 2 (33). – С. 125-131.

7. *Гель А.П., Семаков Г.С., Яковець І.С.* Кримінально-виконавче право України: Навч. посібник / За ред. проф. А.Х. Степанюка. – К., 2008.

8. *Гуцуляк М.Я.* Загальна характеристика принципу індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі // *Гуманізація кримінальних покарань як складова процесу євроінтеграції України: Матеріали міжвуз. наук.-практ. конф.* – Чернігів, 2007. – С. 67-71.

Надійшла до редакції 01.03.2012

О.П. Дячкін

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.2

СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕЧНІСТЬ ДІЯННЯ: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ У ПРАВООХОРОННОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Досліджено поняття «суспільна небезпечність», обставини, що впливають на його визначення та його значення для забезпечення правового захисту та регулювання об'єктів, які становлять соціальну цінність, а також шляхи подолання проблем, що виникають у законотворчій діяльності, спрямованій на запобігання суспільно небезпечним діянням та їх наслідкам.

Ключові слова: *суспільна небезпечність, соціальні цінності, об'єкт правової охорони, об'єкт злочину, характер і ступінь суспільної небезпечності, шкода.*

Исследуется понятие «общественная опасность», обстоятельства, которые влияют на его определение и его значение для обеспечения правовой защиты и регулирования объектов, представляющих социальную ценность, а также пути преодоления проблем, возникающих в законодательной деятельности, направленной на предотвращение общественно опасных деяний и их последствий.

Ключевые слова: общественная опасность, социальные ценности, объект правовой охраны, объект преступления, характер и степень общественной опасности, вред.

A concept «Public danger», circumstances, which influence on his determination and his value for providing of legal defense and adjusting of objects, presenting a social value, is probed in the article.

Keywords: public danger, social values, object of legal safeguard, object of crime, character and degree of public danger, harm.

Постановка проблеми. Прискорення економічних та суспільно-політичних змін, що відбуваються останнім часом в державі та суспільстві, вимагають відповідних реформ і в законодавстві, зокрема в кримінальному, спрямованих на його демократизацію, виключення рудиментів минулих політичних і економічних систем. Визначення поняття злочину та його ознак, криміналізація діянь, які підлягають їй на сучасному етапі розвитку, та декриміналізація тих, що не становлять великої суспільної небезпеки, є актуальними питаннями, вирішення яких ускладнюється низкою проблем. Однією з найскладніших проблем є визначення суспільної небезпечності діяння, його наслідків та особи, яка вчинила діяння, як підстави криміналізації.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Проблемам визначення поняття суспільної небезпечності злочину та обставин, що впливають на характер і ступінь суспільної небезпечності діяння, у своїх працях приділяли значну увагу П.П. Андрушко, В.О. Глушков, В.П. Ємельянов, М.І. Ковальов, А.П. Козлов, Я.Ю. Кондратьєв, Л.М. Кривоченко, П.К. Кривошеїн, В.Н. Кудрявцев, П.С. Матишевський, О.В. Микитчик, А.В. Наумов, А.О. Пінаєв, В.С. Прохоров, А.К. Романов, В.Я. Тацій, Є.В. Фесенко, М.І. Хавронюк, А.М. Шульга, а також багато інших відомих вчених. Однак цілісному дослідженню і вирішенню це питання не було піддано у жодній з робіт. Окрім того, поняття «суспільна небезпечність» має мінливий характер і залежить від змін, яких зазнають держава і суспільство на своєму історичному шляху, а тому процес його дослідження мусить відповідати етапам їх розвитку.

Метою цієї статті є визначення поняття «суспільна небезпечність», а також обставин, які впливають на суспільну небезпечність діяння, його характер і ступінь, їх значення як підстав для криміналізації, що розглядаються крізь призму удосконалення законодавства про кримінальну відповідальність.

Виклад основного матеріалу. Предметом кримінального права наука визначає відносини, що виникають у зв'язку із вчиненням злочину і застосуванням за нього певних покарань [1, с. 11], а підставою кримінальної відповідальності, за ст. 2 Кримінального кодексу (далі –

КК) України, – вчинення суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК.

Кримінальний кодекс України у ч. 1 ст. 11 визначає поняття злочину як «передбачене цим Кодексом *суспільно небезпечне* винне *діяння* (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину». У ч. 2 України 11 КК вказується, що «*не є злочином дія або бездіяльність, яка* хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність *не становить суспільної небезпеки*, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній або юридичній особі, суспільству або державі». Отже, ключовим інститутом кримінального права, безумовно, є злочин як явище реальної дійсності, його законодавче визначення та вчення про злочин. А тому визначення поняття злочину й системи його ознак, їх значення та критерії оцінювання, а також відмежування злочинів від незлочинних правопорушень є наріжним каменем серед завдань кримінального права, вирішення яких відкриває шлях до забезпечення необхідною кримінально-правовою охороною усіх соціальних цінностей, що її потребують, усуває підґрунтя зайвої криміналізації, сприяє належному виконанню кримінальним законодавством своїх завдань, дотриманню загальноновизнаних принципів і норм права. Закон прямо встановлює, що злочином може бути тільки суспільно небезпечне діяння і не може вважатися злочином діяння, яке не становить суспільної небезпеки. Отже, суспільна небезпечність є безумовною і однією з найважливіших ознак, за якою діяння визнається злочинним, головним критерієм визначення його тяжкості, а також покарання, яке може призначатися за його вчинення. Вказане є загальноновизнаним в науці, законодавстві, правозастосовній практиці, здається загальнозрозумілим і не викликає заперечень. У законодавстві всіх країнах світу суспільна небезпечність є ознакою, що характеризує злочин. Її називають матеріальною ознакою злочину [2, с. 148]. За словами М.І. Хавронюка, як у кримінальному праві колишнього СРСР, так і в сучасному кримінальному праві України, є загальноновизнаним: суспільна небезпечність означає найвищий рівень суспільної шкідливості діяння і характеризується відповідним характером і ступенем [3, с. 167]. Ще на початку ХХ ст. російський вчений-юрист К.В. Шавров, який з сумнівом ставився до можливості формулювання визначення злочинного діяння по суті для усіх часів і народів і вказував, що «з соціальної точки зору ним (злочином – А.К.) є або шкідливе по суті діяння для суспільства або індивідуума, або таке, що вважається шкідливим за загальним переконанням» [4, с. 158].

Саме через соціальну шкідливість і суспільну небезпечність визначало соціальну сутність злочину й радянське кримінальне право. Але, враховуючи те, що за деклараціями про опікування суспільними

інтересами держава нерідко приховує свою політичну сутність і політичні наміри, які суперечать певним суспільним інтересам, намагаючись при цьому ототожнювати себе з суспільством, що не повною мірою відповідає дійсності, всі держави намагаються ототожнювати свої інтереси з інтересами суспільства і виступати від його імені. Саме тому, на думку А.П. Козлова, ознака суспільної небезпечності характеризує злочин у всіх країнах світу [4, с. 160]. Такий погляд вбачається дещо тенденційним, адже будь-яка держава переймається інтересами певної частини суспільства і об'єктивно репрезентує її інтереси, а тому її діяльність не можна розглядати лише з позиції протиставлення держави і суспільства. Наскільки великою є частка суспільства, інтереси якої співпадають з інтересами держави, залежить від сфери інтересів, політичної системи і рівня розвитку демократичних інститутів держави, ситуації тощо. Можливість репрезентувати інтереси всього суспільства для держави бажана, але навряд чи здійснена тому, що інтереси певної частки суспільства завжди суперечать певним інтересам держави, яка з метою забезпечення пріоритету своїх інтересів може вдаватися до регуляторних або репресивних заходів. Незважаючи на розбіжності між інтересами суспільства і держави, на сучасному етапі історичного розвитку остання, як правило, є найважливішим чинником захисту інтересів значної частини суспільства. У певних сферах життєдіяльності інтереси суспільства і держави, за винятком деструктивних, співпадають найбільше. Наприклад, захист суверенітету держави, недоторканності її кордонів, миру, довкілля, життя та здоров'я населення, суспільної власності тощо. А тому висвітлення лише суперечностей між інтересами суспільства і держави вбачається упередженим та однобоким. Вказаний підхід може бути шкідливим не тільки для держави, але й для суспільства. Розгойдування суспільства, ослаблення державної влади, а також припинення існування держави несе небезпеку суспільству.

Отже, суспільна небезпечність характеризує злочин у всіх країнах не тільки через те, що всі держави світу намагаються видавати себе за представників інтересів суспільства, а у зв'язку з тим, що вона є його об'єктивною матеріальною ознакою. Однак, єдиного визначення та розуміння поняття «суспільна безпека» та «суспільна небезпечність» в науці кримінального права, законодавстві і правозастосовній діяльності немає.

Для правильного і повного розуміння поняття «суспільна небезпечність» необхідно розкрити його суть та зміст, механізм виникнення, вплив суспільної небезпечності на об'єктивну дійсність, а також встановити обставини, що впливають на виникнення, формування самої суспільної небезпечності, її оцінку суб'єктами правовідносин, що виникають у зв'язку з вчиненням діяння з ознаками суспільної небезпечності.

П.С. Матишевський вважав, що суспільна небезпечність – це об'єктивна властивість описаного в кримінальному законі діяння за-подіювати або створювати загрозу заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони, ознака яка в межах забороненого кримінальним законом діяння, виражає внутрішню властивість такого діяння, вказує на його соціальну сутність [5, с. 76], а також на його суттєву шкоду [6, с. 20]. Суспільна небезпечність як матеріальна ознака злочину полягає в тому, що діяння або заподіює шкоду відносинам, що охороняються кримінальним законом, або містить у собі реальну можливість заподіяння такої шкоди [7, с. 74].

Отже, суспільна небезпечність будь-якого явища реальної дійсності, у тому числі й злочину, може виражатися у двох формах: фактичному спричиненні певним цінностям негативних наслідків у вигляді фізичної, матеріальної чи моральної шкоди або у створенні реальної загрози спричинення таких негативних наслідків. Якісними показниками суспільної небезпечності є її характер, що визначається об'єктом, на який посягає злочин, а також її ступінь, що залежить від форми й виду вини, а також мотиву й мети, способу вчинення злочину, місця, обстановки, стадії, тяжкості злочинних наслідків. Суспільна небезпечність злочину визначається співвідношенням цінностей, яким посяганням заподіюється шкода або створюється реальна загроза заподіяння шкоди, а також видом та розміром такої шкоди. Тобто поняття «суспільна небезпечність» є категорією оцінювальною. На думку В.С. Прохорова, суспільна небезпечність злочину – це властивість сукупності усіх його об'єктивних і суб'єктивних ознак: об'єкта та об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони [8, с. 61]. Відповідно, щоб установити наявність або відсутність суспільної небезпечності та забезпечити правильну її оцінку, необхідно керуватись об'єктивними і, наскільки це можливо, чіткими критеріями цінностей та шкідливості, що можуть змінюватись з часом під впливом низки об'єктивних і суб'єктивних факторів.

Особливо важливе значення вказане має для визначення рівня суспільної небезпечності діяння і віднесення його до певного виду правопорушень на стадії розробки та прийняття законів, а також їх застосування у подальшому. Від повноти і об'єктивності врахування чинників, які впливають на характер і ступінь суспільної небезпечності діяння, залежить його віднесення законодавцем до певного виду протиправних діянь, у тому числі злочинних, а також висновок правоохоронних та судових органів про наявність або відсутність у конкретному діянні складу певного правопорушення (злочину), його характер і ступінь суспільної небезпечності. На стадії законотворчої діяльності вказане впливає на визначення санкції, а у правозастосовній діяльності – на вирішення питання про призначення винній особі

певного виду та розміру покарання.

У науці існує думка, яка підтверджується судовою практикою, що кримінальне право не належить до розряду точних наук. Тому нерідко на практиці суди можуть виносити різні рішення за однаковими обвинуваченнями [8, с. 222]. Часто це призводить до неодноманітного застосування одних і тих же норм закону, що виражається у призначенні за однаковим обвинуваченням різним обвинувачуваним різних за видом і розмірами покарань або звільненні одних обвинувачених у злочині від кримінальної відповідальності або покарання з усіма юридичними наслідками, що витікають з цього, і навпаки, призначенні іншим за таким же обвинуваченням максимального покарання. З урахуванням того, що не буває двох однакових злочинів як явищ, навіть якщо вони кваліфікуються за однією кримінально-правовою нормою, а також абсолютно однакових обставин, які пом'якшують або обтяжують кримінальну відповідальність, передбачених законом та визнаних судом, неоднакові рішення судів за однаковою кваліфікацією обвинувачення (за умови, що вони не відрізняються радикально, а наявна різниця відповідає суспільній небезпечності спричинених наслідків, обставинам вчинення злочинів, характеристикі осіб, які їх скоїли, і їхньої ролі у злочині, а також поведінці після злочину) є не тільки допустимими, а й логічними. У разі ж якщо вказані умови не дотримуються, відповідні рішення можуть сприйматись як несправедливі та неправосудні, такі, що порушують основоположні принципи: законності, рівності усіх перед законом та справедливості.

Найважливішими чинниками, які впливають на суспільну небезпечність, є цінності – соціально корисні надбання, необхідні або важливі для задоволення соціально-економічних, політичних, матеріальних, духовних та культурних потреб суспільства, громадян, їх об'єднань а також розмір шкоди, що їм спричинюється або загрожує діянням. Визнання суспільством, державою тих чи інших надбань цінностями, їх декларування, встановлення їх рівня залежить від багатьох чинників, основними з яких також є рівень розвитку духовних і культурних цінностей, соціально-економічного розвитку суспільства, політичний устрій, форма правління, релігія, економічна та суспільно-політична ситуація, тощо.

Саме категорія «цінність» вбачається «ядром» навколо якого виникають суспільні відносини, пов'язані із правовим захистом певних об'єктів від посягань, що спричиняють шкоду або загрожують спричиненням шкоди. Вона охоплює поняття «благо», «корисність», може вживатись як синонім понять «добро», «важливість», «необхідність» та протилежна поняттям «зло», «шкода». Цінності характеризують об'єкти правової охорони. Вони можуть виражатись у матеріальних і нематеріальних величинах. Від них залежить визнання законодавцем

важливості об'єкта і обрання виду та ступеню його правового захисту.

Вбачається, що категорія «цінність» є найбільш універсальною для визначення безпосереднього об'єкта злочину. Через неї можна характеризувати властивості об'єкта та його значення, а також обґрунтувати встановлення правового припису про заборону діянь, що посягають на нього, та покарання за таке посягання, метою якого є запобігання можливому спричиненню шкоди, що може виражатися у зменшенні або знищенні цінності об'єкта кримінально-правової охорони. Для визнання категорії «цінність» універсальною ознакою будь-якого об'єкта правового регулювання мається й конституційне підґрунтя. Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою *соціальною цінністю* [10, с. 8].

Цінність, відповідно до визначення, що подається у Великому тлумачному словнику сучасної української мови, – це: 1) виражена в грошах вартість чогось; ціна; 2) те, що має певну матеріальну або духовну вартість; 3) важливість, значущість чогось [11, с. 1588].

У зв'язку з різноманітністю структури суспільства та його систем цінностей єдиних критеріїв оцінки усіх матеріальних, фізичних або духовних цінностей не існує. До системи соціальних цінностей, які охороняються кримінальним законом (об'єктів кримінально-правової охорони), слід відносити сукупність цінностей у сфері життєдіяльності суспільства і держави, які визнані законодавцем важливими, значущими для значної частини суспільства та держави, а посягання на них – такими, що створюють суспільну небезпеку, за які встановлена кримінальна відповідальність. Певна частка суспільства або його окремі представники можуть не поділяти точку зору законодавця, повністю або частково, але всі вони мусять підкорятися його волі, його оцінці явищ та речей реальної дійсності, вираженій в законі про кримінальну відповідальність, який, як і саме суспільство, має історично мінливий характер.

Прихильники теорії об'єкта як правового блага мають рацію, коли йдеться про злочини, які посягають на життя, здоров'я та недоторканність людини, майнові права фізичних і юридичних осіб, навколишнє середовище, різні матеріальні і нематеріальні цінності чи блага. Але нерідко суспільні відносини, що склалися в суспільстві та державі, особливо з приводу так званих нематеріальних предметів суспільних відносин, врегульованих нормами права, а також звичаєвих (влада, виборче право, статеві стосунки, виховання, взаємовідносини між юридичними та фізичними особами тощо), самі виступають як блага, суспільні цінності (суспільні надбання), являючись умовами забезпечення існування та реалізації інших, у тому числі і матеріальних, правових благ або цінностей. До них можна віднести конституційний устрій України, забезпечення миру і безпеки людства, громад-

ський порядок і громадську безпеку. Вказані поняття слід розглядати як установлену систему суспільних цінностей, охоронюваних нормами Кримінального кодексу, що гарантують суспільству в цілому, а також будь-якій особі можливість реалізації своїх прав та законних інтересів. У цьому розумінні суспільні відносини, як і матеріальні та фізичні цінності, поки не встановлено їх конкретний зміст, можуть визнаватися абстрактними. Але будь-який злочин посягає на конкретні цінності – багатогранні зв'язки, що виникають між їх учасниками в процесі економічного, соціального, політичного, культурного життя та діяльності, а також конкретні матеріальні, моральні та фізичні цінності конкретних осіб, тощо. Тому злочинні посягання на громадський порядок, громадську безпеку, конституційний устрій України, мир і безпеку людства слід вважати посяганням на соціальні цінності, встановлені в суспільстві і державі з метою забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, захисту держави і суспільства, навколишнього середовища. У даному випадку маємо охоронювані законом суспільні відносини, що самі по собі виступають суспільною цінністю як один із різновидів цінностей, які можуть виступати об'єктом злочину.

Жвавість ведення наукової дискусії щодо об'єкта злочину зумовлена кардинальними соціально-політичними змінами на теренах колишнього СРСР, України зокрема, та втратою панівного статусу теорією, що розглядає об'єкт злочину через сферу суспільних відносин. Безумовно, що така дискусія є прогресивною для науки кримінального права. Вона сприяє науковому, об'єктивному визначенню та обґрунтуванню поняття «об'єкт злочину», що визнається усіма вченими наріжним каменем науки кримінального права. Але затягування цієї дискусії може мати й негативні наслідки у вигляді відсутності єдиного визначення поняття «об'єкт злочину» і його розуміння у правозастосовній діяльності, що, з огляду на його значення для кримінального права як галузі права і його практичного застосування, створюватиме додаткові проблеми. Вагомий внесок у вирішення цього питання міг би внести законодавець шляхом визначення об'єкта кримінально-правової охорони (злочину) безпосередньо в законі про кримінальну відповідальність.

У теорії про об'єкт злочину вбачається за доцільне відмовитися від протиставлення понять “суспільні відносини,” “правове благо,” “цінності,” “сфера життєдіяльності людей,” кожне з яких, на погляд їх прихильників, є найбільш універсальним і правильним, здатним охопити будь-які об'єкти кримінально-правового захисту, і перейти до системного підходу при його вивченні. Тобто дослідження об'єктів кримінально-правової охорони (злочину) необхідно проводити як вивчення системи існуючих у реальній дійсності, взаємопов'язаних між собою та таких, що становлять соціальну цінність, явищ, речей і

відносин, за посягання на які кримінальний закон встановлює кримінальну відповідальність та покарання. Усунення протиріч у визначеннях поняття «об'єкт злочину», сформульованих представниками різних наукових точок зору, здається можливим через пошук їх спільних ознак, а також відмінностей та взаємозв'язків, що взаємодоповнюють одне одного, формулювання нової гнучкої загальної категорії, здатної найбільш раціонально і повно охопити об'єкт злочину, відповідати йому незалежно від соціально-політичних та економічних змін у суспільстві.

На сьогодні формування спільної точки зору про те, що об'єктами злочинів є і суспільні відносини, і соціальні блага, і цінності та інші сфери життєдіяльності людей, які становлять соціальну цінність і взяті під охорону за допомогою норм Кримінального кодексу, є вже помітним у науці кримінального права [12, с. 10; 13, с. 36-37]. А тому законодавче визначення об'єкта злочину відображало б його розуміння законодавцем і сприяло б одноманітному його розумінню усіма учасниками кримінально-правових відносин, а також подальшому розвитку науки, удосконаленню самого законодавства. Ключовими поняттями, через які доцільно формулювати поняття «об'єкт злочину», вбачаються: «соціальні цінності», «шкода» та «суспільна небезпечність». Наприклад: «Об'єктом кримінально-правової охорони (злочину) є соціальні цінності, за суспільно небезпечні посягання на які законом встановлена кримінальна відповідальність», а також: «Суспільно небезпечним посяганням є протиправне діяння, що спричиняє істотну шкоду або загрожує такою шкодою об'єкту кримінально-правової охорони (злочину)».

Для визначення переліку об'єктів, що перебувають під охороною закону про кримінальну відповідальність, злочинних діянь, а також видів шкоди, від настання або загрози якої охороняє закон, необхідно провести аналіз норм його Особливої частини. Для встановлення ж того, як держава в особі законодавця оцінює їх суспільну небезпечність, необхідно проаналізувати санкції. Вказане надасть можливість не тільки отримати відповіді на поставлені питання, а й сформулювати висновки щодо наявності закономірностей, тенденцій, прогалів чи інших недоліків закону про кримінальну відповідальність, а також напрямів та способів їх усунення.

Отже, визначальними факторами, що впливають на вибір правового захисту об'єктів, є їх соціальна цінність, а також характер і ступень суспільної небезпеки, що настає внаслідок протиправного заподіяння шкоди, від спричинення якої законодавець прагне захистити як безпосередні, так і інші об'єкти соціальних цінностей.

Поряд із розумінням суспільної небезпечності злочину як явища реальної дійсності, матеріалізованого у певних негативних змінах – матеріальної ознаки злочину, з метою повного і всебічного дослі-

дження вбачається за необхідне розглянути суспільну небезпечність і з точки зору її суб'єктивного сприйняття учасниками суспільних відносин, що виникають у зв'язку з вчиненням злочину.

Але це питання буде розглянуте у подальших роботах.

Висновки. Суспільна небезпечність є безумовною і однією з найважливіших ознак, за якою діяння визнається злочинним, головним критерієм визначення його тяжкості, а також покарання, яке може призначатися за його вчинення. Вона характеризує злочин у всіх країнах світу і є його об'єктивною матеріальною ознакою. Суспільна небезпечність будь-якого явища реальної дійсності, у тому числі і злочину, може виражатися у двох формах: фактичному спричиненні певним цінностям негативних наслідків у вигляді фізичної, матеріальної, моральної чи соціально-політичної шкоди або у створенні реальної загрози спричинення таких негативних наслідків. Її характер і ступінь визначаються співвідношенням цінностей, яким посяганням заподіюється шкода або створюється реальна загроза заподіяння шкоди, а також видом та розміром такої шкоди. Тобто поняття «суспільна небезпечність» є категорією оцінювальною, а тому визначення переліку обставин, що впливають на виникнення суспільної небезпечності, її характер і ступінь, визначення ступеню впливу на неї кожної з обставин та їх сукупності постає як найважливіша з умов реформування кримінального законодавства, яке мусить відповідати вимогам сучасного розвитку держави і суспільства та слугувати вирішенню завдань, що ними ставляться на перспективу.

Бібліографічні посилання

1. Кримінальне право України: Загальна частина: Підруч. / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; За ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Харків, 2010.
2. *Козлов А.П.* Понятие преступления. – СПб., 2004.
3. *Хавронюк М.І.* Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблема гармонізації: Монографія. – К., 2006.
4. *Матишевський П.С.* Кримінальне право України: Загальна частина: Підруч. для студ. юрид. вузів і фак. – К., 2001. – 352 с.
5. *Матишевський П.С.* Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. С.С. Яценка. – К., 2002.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: Загальна частина / Під заг. ред. Потєбенька М.О., Гончаренка В.Г. – К., 2001.
7. *Прохоров В.С.* Преступление и ответственность. – Л., 1984.
9. *Романов А.К.* Правовая система Англии: Учеб. пособие. – М., 2000.
10. Конституція України. – Донецьк, 1997.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. – Ірпінь, 2007.
12. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / За заг. ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К., 2001.
13. *Шульга А.М., Павліковський В.І.* Кримінальне право України: основні питання та відповіді. – Х., 2006.

Надійшла до редакції 28.02.2012